

Sygn. akt I ACa 1440/15

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 21 stycznia 2016 r.

Sąd Apelacyjny w Krakowie – Wydział I Cywilny

w składzie:

Przewodniczący:	SSA Paweł Rygiel (spr.)
Sędziowie:	SSA Robert Jurga SSA Barbara Baran
Protokolant:	st.sekr.sądowy Beata Lech

po rozpoznaniu w dniu 21 stycznia 2016 r. w Krakowie na rozprawie

sprawy z powództwa T. M.

przeciwko A. M. i I. M.

o stwierdzenie nieważności umowy darowizny

na skutek apelacji powoda

od wyroku Sądu Okręgowego w Tarnowie

z dnia 3 lipca 2015 r. sygn. akt I C 388/15

1. oddala apelację;

2. zasądza od powoda T. M. na rzecz pozwanego A. M. kwotę 5.400 zł (pięć tysięcy czterysta złotych) tytułem kosztów postępowania apelacyjnego.

SSA Barbara Baran SSA Paweł Rygiel SSA Robert Jurga

sygn. akt I ACa 1440/15

UZASADNIENIE

wyroku z dnia 21 stycznia 2016 r.

Zaskarżonym wyrokiem Sąd Okręgowy oddalił powództwo T. M., którym powód domagał się stwierdzenia nieważności umowy darowizny zawartej w dniu 26 czerwca 1998 r. pomiędzy pozwanymi I. M. i A. M..

Sąd I instancji ustalił, że powód T. M. jest bratem pozwanego A. M., obaj natomiast są synami pozwanej I. M.. Mąż pozwanej a ojciec powoda i pozwanego, Z. M., zmarł w dniu 22 września 1992 r.

Sąd wskazał także, że:

- 1/ W dniu 27 maja 1990 roku powód T. M. zrzekł się dziedziczenia po swojej matce I. M. oraz po swoim ojcu Z. M..
- 2/ W dniu 27 listopada 1990 roku pozwana darowała powodowi, ze swojego majątku odrębnego, prawo odrębnej własności lokalu położonego w T. przy ul.(...);
- 3/ W tym samym dniu pozwana sporządziła testament w formie aktu notarialnego, w którym do całości spadku, jako jedynej spadkobiercę, powołała swojego syna A. M..
- 4/ Kolejne testamenty pozwana sporządziła w dniach 9 marca 1995 r. i 13 listopada 1997 r. W pierwszym z nich do całości spadku powołała swojego syna A. M. w 3/4 częściach i swoją wnuczkę K. M. (córkę powoda) w 1/4 części, przy czym jej wnuczka miała otrzymać na własność udział wynoszący 1/2 część w nieruchomości położonej w T., przy ulicy (...). Z kolei testamentem z dnia 13 listopada 1997 r. pozwana powołała do spadku syna A. M. w 1/4 części i wnuczkę K. M. w 3/4 częściach, przy K. M. na własność miał przypaść udział wynoszący 1/16 części w nieruchomości położonej w T. przy ulicy (...) oraz udział wynoszący 1/4 część w nieruchomości położonej we wsi B.. Pozwany A. M. miał otrzymać natomiast udział w postaci 1/4 części nieruchomości położonej w T., przy ulicy (...).
- 5/ W dniu 26 czerwca 1998 roku pomiędzy I. M. a A. M. została zawarta, przed notariuszem I. J., w Kancelarii Notarialnej w T. (Rep. (...)), umowa darowizny, mocą której pozwany A. M. został obdarowany udziałem wynoszącym 1/4 części w nieruchomości położonej w T., przy ulicy (...), w obrębie 202, stanowiącej działkę obrębową nr (...) o powierzchni 290 m⁽²⁾ wraz ze znajdującymi się na niej budynkiem mieszkalnym, objętej KW nr(...)prowadzoną przez Sąd Rejonowy w T..

W tym stanie rzeczy Sąd Okręgowy uznał zgłoszone roszczenie za bezzasadne. Powództwo powoda oparte jest bowiem na przepisie art. 189 k.p.c., który dla skuteczności roszczenia o ustalenie istnienia lub nieistnienia prawa bądź stosunku prawnego wymaga wykazania przez powoda interesu prawnego w ustaleniu.

Sąd przytoczył, że powód wskazywał, iż jego interes prawny wynika stąd, że w razie uchylenia umowy w przedmiocie zrzeczenia się dziedziczenia po matce tj. pozwanej, w trybie art. 1050 k.c., nabędzie prawo do spadku po niej, a przynajmniej do roszczeń z tytułu zachowku. Natomiast w sytuacji, gdy przedmiotowa umowa darowizny nie zostanie uznana za nieważną, to przedmiot darowizny nie wejdzie do masy spadkowej.

W ocenie Sądu, tak zakreślony interes prawny nie występuje, skoro wyrok ustalający nieważność spornej umowy darowizny nie zapewni powodowi ochrony na przyszłość. Przede wszystkim, wobec zrzeczenia się przez powoda dziedziczenia po matce, bez wpływu na jego sytuację prawną pozostaje ewentualny, przyszły skład majątku spadkowego. Z uwagi na skutki wynikające ze zrzeczenia się dziedziczenia określone art. 1049 k.c., powód nie należy do kręgu spadkobierców uprawnionych tak do dziedziczenia ustawowego, jak też nie będzie mu przysługiwało roszczenie o zachówek.

Bez znaczenia pozostają także twierdzenia powoda odnoszące się do hipotetycznej możliwości uchylenia zrzeczenia się dziedziczenia w trybie art. 1050 k.c. Interes prawny w rozumieniu art. 189 k.p.c. musi bowiem istnieć w dacie wyrokowania, a wobec braku aktualnie skutku w postaci uchylenia umowy zrzeczenia dziedziczenia – interes ten w chwili obecnej nie występuje.

Brak interesu prawnego powoda wynika także z tego, że dopóki przyszły spadkodawca żyje, to nie może być mowy o prawie podmiotowym przyszłego spadkobiercy do spadku lub dziedziczenia. Tym samym powód nie ma interesu w dokonaniu ustalenia, które ma zmierzać do zachowania składu majątku spadkowego.

Wreszcie Sąd wskazał, że nawet w przypadku uchylenia umowy zrzeczenia się dziedziczenia powód nie wykazałby interesu prawnego w dochodzeniu ustalenia, którego skutkiem byłoby przyjęcie, że dany przedmiot jest własnością przyszłego spadkodawcy, skoro istnieje szereg niepewnych okoliczności, związanych tak z możliwością nie dojścia powoda do dziedziczenia (jak np. jego śmierć przed spadkodawcą, wydziedziczenie), jak i tym, czy sporny przedmiot będzie należał do majątku spadkowego (wobec możliwości swobodnego rozporządzenia swoim majątkiem przez przyszłego spadkodawcę).

Od powyższego orzeczenia apelację wniósł powód, zarzucając nieuwzględnienie wszystkich istotnych okoliczności sprawy, przejawiających się w tym, jakie okoliczności i motywy towarzyszyły powodowi w momencie zrzeczenia się spadku po matce, co w konsekwencji doprowadziło do sprzeczności istotnych ustaleń faktycznych z zebrany w sprawie materiałem dowodowym, polegającej na dowolnym przyjęciu, że powodowi nie przysługuje interes prawny w domaganiu się ustalenia nieważności umowy darowizny z dnia 26 czerwca 1998 r., zawartej między pozwanymi. W uzasadnieniu apelacji powód wskazał, że pozostawienie badania ważności spornej umowy w postępowaniu dopiero po śmierci I. M., uniemożliwiłoby zbadanie kwestii ważności umowy z punktu widzenia art. 82 k.c. Nadto, z rozważań zawartych w uzasadnieniu wynika, iż T. M. zarzuca także naruszenie prawa materialnego tj. art. 189 k.p.c. uznając, iż zakwestionowana umowa dotyczy bezpośrednio sfery jego praw, a co za tym idzie – Sąd w sposób wadliwy zanegował istnienie jego interesu prawnego w ustaleniu.

Apelujący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi I instancji do ponownego rozpoznania, przy uwzględnieniu kosztów postępowania za obie instancje.

Pozwany A. M. wniósł o oddalenie apelacji i zasądzenie kosztów postępowania apelacyjnego.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje.

Apelacja powoda jest bezzasadna.

Ustalenia dokonane w pierwszej instancji są prawidłowe i Sąd Apelacyjny przyjmuje je za własne. W istocie ustalenia te obejmują okoliczności niesporne.

Okoliczności faktyczne objęte ustaleniami Sądu I instancji są też wystarczające dla wyrokowania. Wbrew twierdzeniom apelującego, zbędne dla oceny istnienia interesu prawnego powoda w domaganiu się ustalenia nieważności umowy darowizny dokonanej przez jego matkę na rzecz jego brata, pozostają okoliczności związane z motywacją, jaką kierował się powód zrzekając się dziedziczenia po I. M.. Poza sporem bowiem pozostaje, że umową z dnia 27 maja 1990 r. powód zrzekł się dziedziczenia po pozwanej – swojej matce, że umowa ta jest ważna i skuteczna. Tym samym przedmiotowa umowa wywołuje skutki określone art. 1049 § 2 k.c. powodując, że bez wpływu na sytuację prawną powoda mają wszelkie działania zmierzające do ustalenia składu przyszłego spadku.

Motywacje powoda związane z zawarciem umowy o zrzeczenie się dziedziczenia, podobnie jak odwoływanie się do hipotetycznego uchylenia zrzeczenia się dziedziczenia (art. 1050 k.c.), są prawnie irrelevantne, skoro ważność umowy z dnia 27 maja 1990 r. nie została podważona, jak też nie doszło do umownego uchylenia zrzeczenia dziedziczenia. Podkreślenia wymaga w szczególności, że powód nie podjął żadnych czynności mających podważyć ważność umowy o zrzeczeniu się dziedziczenia w sytuacji, gdy – jak zdaje się sugerować – określone motywacje, czy też istnienie wzajemnych uzgodnień (według twierdzeń powoda niedotrzymanych przez pozwaną) miały warunkować złożenie przez niego oświadczenia o zrzeczeniu dziedziczenia.

Chybione jest także odwołanie się przez apelującego do pozbawienia go skorzystania z możliwości oceny ważności umowy z punktu widzenia art. 82 k.c., o ile ocena ta miałaby mieć miejsce dopiero po śmierci pozwanej. Zważyć należy, że ocena ważności czynności prawnej z przyczyn określonych art. 82 k.c. nie jest ograniczona terminem, jak w przypadku np. uchylenia się od skutków prawnych czynności dokonanej pod wpływem błędu.

W tym stanie rzeczy w pełni należy podzielić dokonaną przez Sąd I instancji ocenę prawną, prowadzącą do wniosku, że powód nie wykazał istnienia interesu prawnego warunkującego – w świetle art. 189 k.p.c. – skuteczność roszczenia ustalającego. W szczególności trafne są wszelkie rozważania Sądu Okręgowego, które wskazują na brak wpływu spornego ustalenia na sferę praw powoda.

W tym zakresie powtórzyć należy, że istnienie interesu prawnego jest decydujące dla skorzystania z formy powództwa o ustalenie prawa lub stosunku prawnego, a istnienie tego interesu jest przesłanką materialnoprawną powództwa. Przez interes prawny należy rozumieć interes szeroko rozumianych praw i stosunków prawnych. Występuje z reguły wówczas, gdy istnieje niepewność tego prawa lub stosunku prawnego. Oznacza istniejącą potrzebę uzyskania korzyści w sferze sytuacji prawnej.

Ponownie zatem należy wskazać, że wobec zrzeczenia się dziedziczenia przez powoda po swojej matce, co wywołuje skutki określone art. 1049 § 2 k.c., bez wpływu na sytuację prawną T. M., w tym jego prawa spadkowe po matce, pozostaje ważność czynności prawnych dokonanych przez pozwaną. W tym zakresie – wobec ważności i skuteczności zrzeczenia się dziedziczenia – nie zachodzi niepewność sytuacji prawnej powoda.

Podkreślenia także wymaga, że interes prawny musi istnieć obiektywnie. Musi występować w sposób realny, a nie hipotetyczny. Nie sposób zatem zaakceptować argumentacji apelującego, która zmierza do wykazania, że o ile w przyszłości wystąpi określona ilość zdarzeń, to – hipotetycznie – nabędzie on prawa do spadku po swojej matce. Jak trafnie wskazał Sąd Okręgowy, interes prawny nie jest kategorią niezmienną. Tym niemniej interes prawny w rozumieniu art. 189 k.p.c. musi istnieć w dacie wyrokowania, a w niniejszej sprawie powód istnienia takiego interesu nie wykazał.

Sąd Apelacyjny podziela także pozostałe rozważania Sądu I instancji, w tym odnoszące się do braku interesu prawnego z uwagi na fakt, że spadkodawca żyje oraz, że powód nie może powoływać się na hipotetyczne prawa do spadku po osobie żyjącej.

Biorąc powyższe pod uwagę Sąd Apelacyjny, na podstawie art. 385 k.p.c., orzekł jak w sentencji. O kosztach postępowania apelacyjnego orzeczono zgodnie z zasadą odpowiedzialności za jego wynik (art. 98 § 1 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c.), a na zasądzone koszty składa się opłata wynagrodzenia pełnomocnika, ustalona zgodnie z § 6 pkt 7 w zw. z § 13 ust.1 pkt 2 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu (Dz.U. Nr 163, poz. 1348 z późn. zm) w zw. z § 21 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie (Dz. U. z 2015 r., poz. 1800).

SSA Barbara Baran SSA Paweł Rygiel SSA Robert Jurga